

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXX

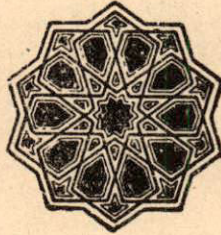

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXX

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Muhammed b. Abdulkerim eş-ŞEHRİSTANİ <i>El-Milel Ve'n-Nihal (Mukaddimeler)</i> Tercüme: Doç. Dr. Abdurrahman Küçük, Arş. Gör. Mustafa ERDEM, Ar. Ok. Adem AKIN	1
Doç. Dr. Hayrani ALTINTAŞ <i>Modern Psikolojinin Bazı Meseleleri</i>	35
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU <i>Şeyhulislam Arif Hikmet ve Medine-i Münevverede Kurduğu Kütüphane</i>	111
Prof. Dr. İbrahim Ağâh ÇUBUKÇU <i>Kültürümüzde Din</i>	131
Doç. Dr. Beyza BİLGİN <i>Almanya Federal Cumhuriyetinde Türk Çocuklarına İslami Din Dersi Program Geliştirme Çalışmaları</i>	143
Doç. Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU <i>Mâtüridi Kelâmında İnsan Hürriyeti Meselesi</i>	155
Doç. Dr. Mehmet BAYRAKDAR <i>Risâla Fi Ilm at-Tasawwûf li Dâvud al-Kaysari</i>	171
Gershom G. SCHOLEM <i>Gizli Yahudi Cemaati: Türkiye Dönemleri</i> Çeviren: Doç. Dr. Abdurrahman Küçük	217
R.C. MACRIDIS <i>Amerika Birleşik Devletlerinde Laiklik</i> Çeviren: Yard. Doç. Dr. Münir KOŞTAŞ	245
Chikh BOUAMRANE <i>İslam Tarihçiliği ve Tarihlerine Bir Bakış</i> Tercüme: Yrd. Doç. Dr. Nesimi YAZICI	265
Chikh BOUAMRANE <i>İslam Tarihinde Eğitim-Öğretim Kurumları</i> Çeviren: Yrd. Doç. Dr. Nesimi YAZICI	279
Yrd. Doç. Dr. Münir ATALAR <i>Türklerin Kabe'ye Yatıklar Hizmetler</i>	287
MUHİBBUTDİN EL-HABİB <i>İslam Mezheb ve Firkalarının Birbirine Yaklaştırılması Konusu</i> Çeviren: Mehmet Hayri KIRBAŞOĞLU	293

Ar. Gör. Ethem CEBECİOĞLU <i>Hallac-ı Mansur</i>	329
<i>Kitap Tanıtma</i>	351
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU <i>Kitap Tanıtma</i>	355
Prof. Dr. İsmail CERRAHOĞLU <i>Kitap Tanıtma</i>	359
Ar. Gör. Mehmet ÖZDEMİR <i>Kitap Tanıtma</i>	363
Yard. Doç. Dr. Mahmut Coşkun DEĞİRMENCİOĞLU <i>Kitap Tanıtma</i>	369
Yazarlar: Peter BERGER ve Thomas LUCKMANN	
Çeviren: M. Rami AYAS <i>Bilgi Sosyolojisi ve Din Sosyolojisi</i>	375

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE LAİKLİK*

R.C. MACRIDİS

Çev. Yrd. Doç. Dr. Münir KOŞTAŞ

I. KISIM

DİN VE DEVLET MÜNASEBETLERİ

1. Meselenin Genel Verileri:

Kilise ve Devlet arasındaki münasebetlerin incelenmesi, herşeyden önce, sırası ile bazı tarihi, ideolojik ve hukuki müşahadelerin yapılmasını lüzumlu kılmaktadır.

Kiliselerin ve Devletlerin ayrılmasının hukuki temeli Anayasada meydana getirilmiş olan birinci değişiklikte bulunmaktadır. Bu Anayasa değişikliğinde şöyle denmektedir: "Kongre herhangi bir dinin resmen kabul ve tesis edilmesi veya serbest bir şekilde faaliyet göstermesini engellemeğe dair kanun yapamaz..." Bu yasaklama Kongre'ye getirilmektedir, yani Federal Devleti ilgilendirmekte, Federe Hükümetleri ilgilendirmektedir. İşte bundan dolayıdır ki, bazı federe devletler 1830 tarihine kadar resmen bir dini kabul edebilmişlerdir. Fakat umumiyet itibariyle Federe Devletler de Anayasada yapılmış olan değişikliği aynen kabul etmişlerdir. 1930 dan sonra tekamül eden bir kazaî icthad hükmü Anayasada meydana getirilmiş olan birinci değişikliğin -yani herhangi bir dinin resmen kabul edilmesi veya onun serbest bir şekilde faaliyet göstermesini engelleme ile ilgili kanun yapma yasağını- gerek Federal gerekse Federe Devletler tarafından tatbik edilmesini sağlamıştır.

* Aix- Marseille (Marsilya) Üniversitesi Siyasi İlimler Merkezinin 1959 yılında LAİKLİK (La laïcité) konusu üzerine yapmış olduğu dört haftalık Milletlerarası sempozyumda yer alan incelemelerden A.B.D. ni ilgilendiren kısımlar burada tercüme edilmiştir. Tercüme esas teşkil eden üç önemli konu ayrı ayrı kişiler tarafından sempozyuma sunulmuştur. Bunlar 1960 yılında "LA LAÏCITE" adı ile Presses Universitaires de France, Paris. 1960. neşredilmiştir.

** I. Kısım; A.B.D. Din ve Devlet Münasebetleri., R.C. Macridis tarafından, La Laïcité, ss. 521-527 de,

II. Kısım: A.B.D. de Dini Gruplar ve Siyasi Partiler, B.E. Browne, Michigan Devlet Üniversitesi Siyasi İlimler Profesörü., La Laïcité ss. 529-538,

III. Kısım: A.B.D. de Din ve Politika., Brandis Üniversitesi Siyasi İlimler Profesörü J.P. ROCHE, tarafından sempozyuma sunulmuştur. La Laïcité, ss 539-548.

Böylece hukuki mesele bundan böyle "Milli bir mesele olarak" Yüksek Mahkemenin kontrolü altında kaideye bağlanmış oldu.

Bu mesele iki veche arz etmektedir. Meselenin birinci yönü, herhangi bir kiliseye veya kiliselere Federe veya Federal Devlet tarafından doğrudan doğruya yapılan sübvansiyondur. Bu durumun mevcut olmadığını hemen belirtmek gerekir. İkinci veche yani Federe Devletler tarafından yapılmakta olan sübvansiyondur. Bu husus ta özellikle Katolik Okullarına yapılmakta olan yardımla ilgilidir ki, Devlet ile Kiliselerin ayrılması meselesini ilgilendirmekte ve zaman zaman bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Bazen bu meselenin Anayasaya aykırı durum içinde olduğu müşahade edilmektedir. İşte burada ele alınıp incelenmesi gereken son derece komplike olan mesele de budur.

Önce tarihi sebepleri hatırdan uzak tutmamak gerekir. Şüphesiz, Birleşik Devletlerin İstiklallerini elde etmezden önceki koloni döneminde bazı Eyaletlerde (Massachusetts gibi) resmen bir Kilisenin tesis edilmesi için gayret gösterilmiş olduğu muhakkaktır, fakat ülkenin son derecede büyüklüğü nazarı dikkate alınrsa konformist olmayan diğer dinlerin -dini grupların- gözden kaçmasına müsade edilmiş olduğu görülür.

Bu mezheplerden bir çoğu (Anabaptisler, quakersler ve diğerleri) için Locke tarafından tavsiye edilmiş olan dini tolerans zaten mesafe almış bulunuyordu. Burada esas olan ana fikir, dinin ferdi bir mesele olduğu ve buna *Devlet*'in hiçbir şekilde müdahaleye hakkının olmadığı hususudur ki, ülke geliştikçe bu fikir kuvvetli bir şekilde yaygın hale geldi; devletlerin ve çeşitli dinlerin sayılarının oldukça çok olması dolayısı ile bu fikir daha da kuvvetlenerek mesafe kazandı; bu iki faktör -dinlerin ve mezheplerin çokluğu ve değişikliği ile Federal Devleti teşkil eden üye devletlerin adetlerinin çokluğu- Kiliseye bağlı bir siyasi otorite ile Kilisenin nüfuz ve kontrolü altında olan bir otoritenin meydana gelmesine engel oluyordu. Ekonominin gittikçe gelişmesi ve dini hürriyetin kendi gelenekleri doğrultusunda ferdlere mutlak bir şekilde bırakılmış olması bu faktörleri kuvvetlendiriyor ve onların Kiliselerini ve öğretim kurumlarını tesis etmelerine ve istediklerini seçebilmelerine yardımcı oluyordu.

Hukuki ve ideolojik sebep ve telâkkilere gelince; Kilisenin bir cemiyet, bir dernek haline dönüşmüş olmasından, cemiyet ve dernek kurma hürriyetinin temeli de felsefi liberalizm doktrinlerine dayanıyordu. Bu hürriyet, şüphesiz, ferdiyetin gelişmesi için vazgeçilmez

bir unsur olarak mütalaa ediliyor. Umumiyet itibariyle siyasi felsefe çoğulcu (pluraliste) bir filozofi üzerine dayandırılmış bulunuyordu, bu da; toplumun iyiliği ve ferdiyetin gelişmesinin teminatı olarak müdahale, monopol (tekel) ve hatta devlet kontrolünün olmamasını gerekli kılıyordu. Geçen yüzyıl sonlarına doğru bu düşüncenin gelişmesinde bir azalma olmadı ve dolayısıyla dini kuruluşlar son derecede sayılarını arttırdılar, üye devletlerin çoğunda istenen ve arzu edilen dini seçmek çok kolay bir iş haline geldi. Dinlerin çokluğu o dereceye ulaştı ki, çeşitli markadaki sigaraların sayıları çeşitli dinlerin sayılarının yanında oldukça az kalır. Küçük dini grupların-mezheplerin-sayılarının artması ve yayılması siyasi meseleyi kolaylaştırdı, zira hiçbir dini grup veya mezhep taraftarı kendisini diğerlerinden daha üstün ve kuvvetli göstererek devlet yardımına daha çok haklı olduğunu iddia edebilecek durumda değildiler.

Tarihi, hukuki, filozofik ve ekonomik sebepler hepsinde birleşmekte ve fikirlerindeki karmaşıklık aynı neticenin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır: dini ve öğretim yönünden bir birliğin mevcut olmaması çeşitli durumların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Çeşitli ibadet formları ve dini okullar saygı ile karşılanmaktadırlar, yeterki, kamu nizamına, temel kanunlara ve geleneklere aykırı olmasın. Meselâ, Mormanlardaki poligami kanunlara ve umumî nizama aykırı görülmüş bu sebepten dolayı yasaklanmıştır.

19. yüzyılın, özellikle son çeyreğinden beri Katoliklerin çoğalması ve ekonomik durumlarının değişmesi yeni problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Çoğalma (nüfus açısından): Protestan bir ülke olarak A.B.D. göçlerin sonucu Katoliklerin nüfusunun hızlı bir şekilde arttıklarına şahit oldu. İrlandalılar, İtalyanlar ve Polonyalılar milyonlarla ifade edilebilecek miktarlarda geldiler. 1950 de 35.000.000 den fazla Katolik vardı ve nüfusun % 20 ni teşkil ediyordu. Bazı Eyaletlerde meselâ, Massachusetts, Rhode. İsland, Connecticut gibi; bazı şehirlerde de meselâ, Boston, San Fransisko, Şikago ve New York gibi, azınlıklar arasında seçimlerde en büyük çoğunluğu oluşturmaktadırlar.

Sosyo, ekonomik seviye: Katoliklerin sosyo - ekonomik seviyeleri oldukça düşüktür. Buna mukabil doğum oranı yüksektir. Diğer taraftan Katolik Kilisesi, Protestan Kiliselerin yardımlarını gördükleri eski köklü zengin iş aileleri ve bankerlerden yoksundurlar, bu durum Katolikleri özellikle öğretim meselesinde devlet yardımını talebetmeğe itmektedir.

2- Hukuki Mesele

Bu genel mülahazalardan sonra hukuki meseleyi ele alabiliriz.

Anayasada meydana getirilmiş olan birinci değişikliğin uygulanmasını teminat altına almak için Yüksek Mahkemenin müdahalesi daima söz konusu olmaktadır, özellikle öğretim meselesinde iki husus önemli görülmektedir. Bunlar da; Öğrencilerin okula bedava taşınmaları ve devlet okullarındaki din dersleri meselesidir. Eğitim ve öğretim ile ilgili hususlarda her üye devletin hukuki düzenlemeler için büyük bir serbestlik içinde bulduklarını ve okulların idaresinin mahalli devletlere bırakılmış olduğunu belirtmek zorunda olduğumu ifade etmeliyim. Özel okulların hepsi şüphesiz dini okullar değildirler, fakat dini okulların büyük bir çoğunluğu Katolik okullardır.

Hukuki problemler iki kategoride ele alınabilir: Dinin serbest bir şekilde yerine getirilmesine devlet müdahalede bulunabilir mi? Dini okullara ve pratik dini faaliyetlere doğrudan doğruya veya dolaylı olarak Devlet maddi yardımda bulunabilir mi? Birinci durumda, bir vatandaş anayasadan doğan bir vatandaşlık hakkı olarak (Birinci Anayasa tadilatından) öğretim kurumlarının idaresine karşı itirazda bulunabilir; halbuki ikinci durumda vergi meselesi söz konusu olmaktadır: vatandaş devlete vergi veren bir kişi olarak devlet fonlarının herhangi bir din veya mezhep faaliyetlerine harcanmasına karşı çıkabilir.

A) Dini faaliyete devletin müdahalesi söz konusu olunca, meselelerin çok farklılık arzemesine rağmen, problem nisbeten daha kolaydır, zira din hürriyetinin korunması meselesi sağlam esaslara bağlanmıştır.

- a) Dini organizasyonlar devlet fonlarından yardım talebedebilirler,
- b) Dini kitapların (literatürün) dağıtılmasına mücadele edilmiştir,
- c) Devletlerin (Eyaletlerin) iktidar güçleri sınırlandırılmıştır; çocuklar sadece devlet okullarına devam etmek mecburiyetine tabi tutulamazlar, zira bu durum (eğitimde) bir devlet monopolü meydana getirmek olur.

B) İkinci mesele daha karmaşıktır. Dini okullara yapılmakta olan herçeşit dolaylı yardımı ihtiva etmektedir; dini eğitim için devlet okullarının lokallerinden istifade etme, devlet okullarına devam eden çocuklar gibi aynı sıfat altında dini okullara devam eden çocuklara yapılan yardım-bunlar da bedava verilen kitaplar, taşıma vasıtalarından yararlanma, bedava veya çok ucuz bir fiatla verilen yemek ve

süt yardımları v.s.- dan istifade etme, vergi muafiyetinden yararlanma, -dini okulların ve Kiliseye ait gayrimenkullerin vergi dışı kabul edilmiş olması- veya dini okullara devam eden öğrencilerin ebeveynleri için bazı harcamalarda bulunmak. Bu konular hakkında Yüksek Mahkemenin vermiş olduğu iki kararın önemli bir yönü vardır: Everson Case (1947) ve 1948 deki Mc Collum Case.

a) Everson (1947) kararından önce, bazı federe devletler (Eyaletler) Katolik Okullarına devam eden çocukların devlet tarafından tahsis edilmiş olan otobüslerden parasız olarak istifade edebileceklerini kabul ediyordu; diğer bazı eyaletler ise, bu durumu Anayasaya aykırı bir hareket olarak kabul ediyorlardı. New Jersey'de bir vatandaş- vergi mükellefi olarak- dini okullara devam etmekte olan öğrencilerin ebeveynlerinden, devlete ait taşıma vasıtalarından parasız olarak çocuklarının istifade etmelerini devlet fonlarının yerinde kullanılmadığını ileri sürerek, bu uygulamanın iptalini ve Katoliklerden taşıma ücretlerinin alınmasını talebetmişti. New Jersey Mahkemesi bu durumun Anayasaya zid olduğuna karar verdi, fakat New Jersey Yüksek Mahkemesi bu kararı bozdu ve Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi (dörde karşı beş oyla) bu kararı onayladı. Hakimler tarafından ileri sürülen gerekçe şu şekildedir;

1- Kamu menfaati Devlet tarafından belirlenir;

2- Dini Okullardaki çocukların eğitimlerini destekleyen hukuki mevzuat kamu menfaatidir.

3- Dini Okullara (Katolik Okullarına) devam eden öğrencilerin taşıma masraflarını devletten geri almaları anayasaya uygundur, zira buna benzer diğer bir devlet yardımı çiğçiler için kabuledilmişti. Fakat bu uygulama Anayasada meydana getirilen birinci tadilatın ruhuna ve metnine tamamen muvafıkmıdır? İşte bizim için önemli olan temel mesele.

Yüksek Mahkeme, Devlet ve Kilise arasındaki meşhur "duvar teorisi" ni geliştiren birinci anayasa tadilatının yorumlanmasına sebep oldu. Öğrencilerin dini düşünce ve kanaatlarından veya dinden yoksun bulunmaları sebebiyle, sosyal ve ekonomik mevzuatlarla düzenlenmiş olan avantajlardan istifade etmelerine mani olunamıyordu. (Welfare legislation); problemin aslı, New Jersey Eyaletinin bütün öğrencilere hiçbir şekilde dini ayırım yapmadan aynı avantajları sağlayıp sağlamadığı şeklindeydi. Mademki kamu okullarına devam eden öğrenciler ücretsiz olarak taşıma hakkından istifade ediyorlardı, dini okullara

devam eden öğrencilerin de aynı hakları vardı; Katoliklerin çocuklarını bu ücretsiz taşıma hakkından mahrum bırakmakla devlet dinler arasındaki tarafsızlığını bozmuş olurdu.

Birinci Anayasa tadilatı Kilise ve Devlet arasında "bir duvar" teşkil etmişti; bu duvar yüksek aşılmaz bir şekilde kalmak zorundadır, kanuni mevzuat onun hiçbir şekilde delinmesine müsaade edemez.

Tesis edilmiş olan pratik usul çocuklar için avantaj sağlamakta ve hiçbir şekilde ayırım yapmadan tatbik edilmek mecburiyetindedir.

b) Karar Amerikan okullarında tatbik edilmekte olan diğer uygulamaya da uygun gelmektedir; buna göre Protestanlar, Katolikler ve Yahudiler okul idaresi tarafından kabul edilmiş olan öğretmenlerce resmi okullarda din eğitiminin yapılmasında okulların lokallerinden (dersanelerinden) istifade edebilmektedirler, şüphesiz öğrenciler bu dersleri arzu ettikleri takdirde.

Mc Collum -dinsiz,- vergi mükellefi bir vatandaş olarak resmi okulların lokallerinin din eğitimi için kullanılmasını, din hürriyetinin ihlali anlamında görerek okul idare meclisi aleyhine dava açtı.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, Kiliseler ve Devlet arasındaki münasebetler-mahalli seviyelerde yani federe devletlerde- çeşitli ba.en de birbirine karışmış vaziyettedir. Fransa ile olan benzerlikleri ve farklılıkları oldukça belirgindir:

Farklılıklar:

1- Meselâ, Amerika Birleşik Devletlerinde, genel mahiyette federal mevzuat ile düzenlenmemektedir. Federal hükümetin müdahale hakkı yoktur.

2- Katolik Okulları, Kolejleri ve Üniversiteleri diğer büyük Özel Üniversiteler gibi aynı anayasal himayelerden faydalanmaktadırlar, bu Üniversiteler akademik ve entellektüel zaviyeden önemli bir şöhrete sahiptirler. Öğrencilerine tevcih etmiş oldukları bütün ünvanlar geçerlidir.

3- Çoğunluğu temsil eden Katolik olmayan Kiliselerin kuvvetli bir muhalefeti mevcuttur.

Benzerlikler:

1- Kilise, muhtariyetinden vazgeçmeden, dolaylı yardımları talebetmektedir.

2- Kilise, Fransa'da olduğu gibi, oldukça büyük miktarda çocuğa (1/7 nisbetinde) öğretim imkânı vermektedir.

3- Katolikler, Fransa'da olduğu gibi, plüralist bir demokrasiyi müdafaa etmekte ve onun adına okullarının faaliyetlerinin devamı için mali yardım talebinde bulunmaktadır ve bunu da plüralizmin diğer bir garantisi olarak görmektedirler. (A.B.D. de Katoliklerden başka hiçbir dini kuruluş Devlet sübvansiyonlarını talebetmemektedir).

Katoliklerin delillerinin ne ölçüde hukuki olduğu sorulabilir?

— Hukuki deliller yönünden? Hayır.

— Pratik deliller yönünden? Evet.

— Felsefi deliller yönünden? Burada şüphe devam etmektedir, zira plüralizm adına plüralizm yıkılabilir.

II. KISIM

A.B.D.'de DİNİ GRUPLAR VE SİYASİ PARTİLER

Michigan Devlet Üniversitesi Siyasi İlimler Prof. B. E. Browne

A.B.D. leri din olarak üçe ve siyasi parti olarakta ikiye bölünmüş vaziyettedir. Hiçbir dini grubun kendilerine aid siyasi partisi yoktur. Kurmayı da denememişlerdir de. Her iki siyasi partide bu üç dini gruptan çok sayıda üye bulunmaktadır. A.B.D. de dini çeşitlilik ve siyasi gruplar arasında hiçbir şekilde "coincidence" mevcut değildir ve her siyasi parti toplumun bütün katlarının desteğini sağlamak için gayret göstermektedir. Bu hususta, seçmenlerin dini kanaatları politikacıların siyasi hesaplarına girmekte ve siyasi prosesü etkilemektedir. Zaman zaman, tarihi şartlar muvacehesinde, dini problemler Amerikan politikasına baskı yapmakta ve siyasi partiler bunlardan sadece birine angaje olmamaya gayret göstermektedirler.

Amerika Birleşik Devletlerinde bulunan başlıca dinler Protestanlar, Katolikler ve Yahudilerden meydana gelmektedir. Birçok yerleşme merkezinde Çinli'ler ve Japon'lar bulunmaktadır, Budizm ise, siyasi bir güç olarak görünmemektedir. Burada ele alınacak olan husus, önce bu üç dini grubun Amerikan toplumundaki pozisyonu ve sonra da bu grupların siyasi tutumlarıdır.

1. Başlıca Dini Gruplar

1- En önemli dini grup, hiç şüphesiz, Protestanlardır. A.B.D.'de Protestanların kati sayısını bilebilmemize yardım edecek imkanlara sahip değiliz, zira federal kanun nüfus sayımlarında vatandaşların dinleri ile ilgili olan hususu öğrenmeyi yasaklamaktadır. Aşağı yukarı 56 milyon kişinin Protestan Kiliselerine üye oldukları tahmin edilmekte ve bunların % 60 da düzenli bir şekilde Kiliseye devam etmektedirler. En azından buna eşit bir sayıda kişinin de Protestan olduğu fakat bunların müessese olarak Kilise ile bağlarının olmadığı bilinmektedir. Sonuç olarak Amerikan toplumunun büyük bir çoğunluğunun Protestan olduğu söylenebilir, (178 milyonun 120 veya 130 Milyonu) fakat iki sebepten dolayı bu çoğunluğun siyasi nüfuzu oldukça azalmıştır:

a) Protestanların çoğu dini işlere ciddi bir şekilde angaje olmuş değildir,

b) Kiliseye devam edenler ve bağlı olanlar birçok dini gruplar arasında bölünmüş bulunmaktadır, bu dini grupların belli başlıcaları Metodisler, Baptisler, Lüterienler, Prespiterianlar ve Kongregasyonistler.

Tarihi olarak Protestanlık Amerika'nın koloni döneminde ve ona yakın olan dönemlerde hakim olan dindi. Bu monopol halindeki gücünü kaybetti, hatta 19. y. yıl boyunca gelişen sanayi şehirlerinde ve bölgelerinde azınlığa düştü. Bununla beraber, bu bölgelerde güneydeki zencilerin ve beyazların kuzeydeki ve batıdaki büyük şehirlere doğru yaptıkları göçlerden sonra biraz güçlendikleri görüldü.

2- İkinci önemli dini grup Katoliklerdir. Kesin olmamakla beraber, aktüel olarak A.B.D. de aşağı yukarı Kiliseye resmen bağlı olan 31 milyon (1960 larda) Katolik bulunmaktadır. (Amerika'daki pratikanların % 33 ve genel nüfusun % 20 ni teşkil ettikleri sanılmaktadır. Katolikler Protestanlara göre daha az sayıda bulunmakla beraber, dini gruplar olarak daha iyi bir birlik teşkil etmekte, dini işlerde daha aktif bulunmaktadırlar. Katoliklerin tamamı bir "Kilise" de toplanmış bulunmaktadırlar, halbuki Protestanlar, biraz önce de işaret edildiği gibi, en azından yarım düzineye varan mezheplere bölünmüşlerdir.

Amerika'nın Koloni döneminde Katolikler fazla değillerdi, fakat kendi aralarında gayet uyumlu bir manzara gösteren saygıdeğer bir grup teşkil ediyorlardı. İhtilal döneminde aşağı yukarı 25.000 Katolik bu-

lunuyordu. Katolik Sömürgeler de mevcuttu; Maryland (İngiliz), daha sonra (Louisane, Fransızların tesirinde), ve Yeni Mexique (İspanyol).

Katolik Kilisesinin din adamları (clergé) ilk önceleri İngilizdi, Fransız İhtilalinden sonra (1789) umumiyetle Fransızlar hakim oldu: 1818 de birtek Piskopos hariç (L'évêque) hepsi Fransızdı. Fakat İrlanda'lıların kitle halindeki göçlerinden sonra durum değişti. 1820 ile iç harp arasında iki milyondan fazla İrlandalı Amerika'ya göç etti, 1890 lara doğru Katolik din adamlarının hemen hemen tamamı İrlandalı idi. (Birkaç Alman müstesna). Bundan sonra İrlandalılar yerlerini İtalyanlar ve bilhassa Polonyalılar, Kanadalı Fransızlarla ve daha sonra da Porto-Rikolularla paylaştılar. Tarihi olarak Katolikler çalışanların -işçi sınıfının- büyük bir bölümünü meydana getirdiler, aktüel olarak ta sayıları gittikçe artan ve orta sınıfı teşkil eden mesleklerle uğraşan bir grup meydana getirmektedirler.

Katolik Kilisesi gayet mantıki ve manâli müesseseleri ile bir sistem oluşturmuştur, kurmuş oldukları sistem içinde spor kulüpleri, spor dernekleri, okullar, beyzbol kulüpleri -A.B.D.'de çok yaygın ve heyecan verici bir spor türü-, dini inceleme ve araştırmalar yapan gruplar, eski muharipler, hastaneler, mesleki faaliyetlerle ilgili dernekler, eğitim ve öğretim faaliyetleriyle ilgili gençlik dernekleri v.s. yer almaktadır. Sadece okul sistemleri dev bir görünüş arz etmektedir: Aşağı yukarı 3 milyon katolik çocuğu- okul çağında bulunan Katolik çocuklarının yarısı Katolik İlkokullarına gitmektedirler; 600.000 orta öğretimde; 300.000 öğrenci de Katolik Üniversitelerinde eğitim ve öğretim görmektedirler. Bu gelişmeğe rağmen Katolik bir siyasi parti yoktur.

3- Üçüncü dini grup Yahudilerden teşekkül etmektedir. Bugün A.B.D.'de 5 veya 6 milyon Yahudi bulunmaktadır ki, bunlar da genel nüfusun % 3-4 teşkil etmektedir. Yahudiler umumiyetle şehirleşmişlerdir, % 75'i beş büyük metropoliten merkezde gruplaşmış bulunmaktadırlar, sadece New-York'ta Yahudi nüfusunun % 40 ı yaşamaktadır.

Amerika'nın koloni döneminde Yahudiler, büyük çoğunlukla, Portekiz ve İspanya'dan göç edip gelen Sephardi'lerdi*. İhtilal döneminde aşağı yukarı 5.000 civarındaydılar. 1820 den İç harbe kadar 400.000 Yahudi Almanya ve Avusturya'dan Amerika'ya göç ettiler. 1870 den 1914 yılına kadar göçmen olarak iki milyon Yahudi özellikle Rusya,

* Yahudilerin sürgünde olup Batıda -özellikle İspanya ve Portekiz de- yaşayanlarına denmektedir. (Mütercim)

Avusturya ve Macaristan'dan geldi. Bu dönemde Sephardicler ile Alman ve Slav Yahudileri arasındaki tansiyon çok yüksekti. Birinci Dünya Harbinden önce ve hemen sonra Doğu Avrupa'dan gelen Yahudiler işçi sınıfına mensuptular ve radikaller ile sosyalistlerin faaliyetlerine büyük katkıda bulundular. Fakat ikinci nesil (génération) çok hızlı bir şekilde Amerikan toplumuna diğer etnik gruplardan daha fazla uyum gösterdi. Avrupa formundaki Sionizm onlar üzerinde fazla bir tesir icra etmedi, bu manâda alınacak olursa, çok az sayıdaki bir Yahudinin Filistine yerleşme temayülünde olduğu görülür, fakat elbette hiç şüphesiz, İsrail Devletini aktif bir tarzda ve ekonomik yönden desteklemektedirler.

II. DİNİ GRUPLARIN HEDEFLERİ VE SİYASİ TUTUMU

Bütün dini grupların tesis etmiş oldukları organizasyonlar zaman zaman politik alanda aktif bir şekilde tesir icra etmektedirler. Dini teşkilatların en önemlileri şunlardır:

- Protestan Kiliseleri Milli Konseyi,
- Milli Katolik Hayrat Konferansı,
- Amerikan Yahudiler Komitesi.

Bu organizasyonlar tam anlamlarıyla politik kuruluşlar değildir, fakat inceleme ve araştırma komiteleri bulunmaktadır ve bunlar vasıtası ile siyasi durumları gözlemekte ve ona göre yorumda bulunmaktadırlar.

Dış Politika ile ilgili olarak bazen dini gruplar siyasi iktidar üzerinde belirli gayelerin tahakkuku için baskı unsuru oluşturmaktadırlar. Yahudiler sürekli olarak İsrail ile dostluk içinde bir politikanın takibedilmesini istemektedirler; Katolik grupları Mexika Katoliklerini himaye etmediği için Başkan Wilson'u şiddetli bir şekilde tenkid etmişler ve İspanya İç Savaşında Amerika'nın takibettiği politika üzerinde etkili olmuşlardır. Protestanlar, Katolik ülkelerde faaliyet gösteren misyonerlerinin daha iyi faaliyet gösterebilmeleri için bu hususta Devlet desteğini talebetmektedirler; ... Zaman zaman Protestan ve Katolik Kiliseleri bazı meselelerde birbirlerine ters düşmektedirler, bunlar çoğu defa küçük meseleler gibi görünmekle beraber politikacılar için mühim olan bir durum yaratmaktadır; bu durumlara misâl olarak ta "piyango meselesi", "bingo gibi talih oyunları meselesi", ve içki yasağı gösterilebilir. İçkinin yasaklanması ile ilgili olan faaliyet özellikle

Protestanlardan geliyordu. Katolikler bu meselede itidal taraftarı idiler, fakat içki yasağını kötü bir vasıta olarak telakki ediyorlardı. Katolikler Piyango ve talih oyunlarına taraftar gibi görünüyorlar, halbuki Protestanlar ve Yahudiler bunlara karşıydılar. Çok şiddetli bir münakaşa da önemli iki mesele hakkında ortaya çıktı: "le birth control" ve özel okullara yapılan devlet sübvansiyonu. 1948 da Bayan Roosevelt ile Cardinal Spellman arasındaki görüş farkı meselenin şiddetini ve sınırlarının ne derecede olduğunu göstermişti. Okullara yapılacak olan Devlet Yardımını öngören bir kanun tasarısını Bayan Roosevelt tenkid edince, Cardinal Spellman bunun bilgisizlikten cehaletten veya peşin hükümlerden ileri geldiğini yazmıştı. Bayan Roosevelt'in Katoliklere karşı bir espri içinde olduğunu ve bunun bir Amerikan annesi için de tiksindirici bir durum ve hatta bundan dolayı Bayan Roosevelt'in suçlu olduğunu yazmıştı. Cardinal ne istiyordu? Cardinal Özel okullar için Devlet yardımı mı istiyordu? Cardinal ne özel okulların yapımı için mali yardım ne de öğretmenlerin maaşları için yardım talebediyordu: O, sadece Özel Okulların -Kiliselerin ve dini cemaatların açmış olduğu okullar- öğrencilerinin de diğer okul öğrencileri gibi kamu taşıma vasıtalarından -parasız olarak-, eğitimle ilgili yardımlardan ve yemeklerden eşit bir şekilde istifade etmelerini istiyordu.

Başlıca dini grupların ve özellikle azınlıkların (Katolikler ve Yahudiler) temel siyasi faaliyetleri spesifik olarak bir dini gayeye yönelik değildir; faaliyetleri daha ziyade çoğunluk tarafından farklı bir muameleye maruz kalmayı önlemeye matuf, özellikle devlet hiyerarşisinde kendilerinin de adil bir şekilde temsil edilmesi gayesine yöneliktir.

1. Dini Gruplar ve Azınlık Grupları

Amerikan politikasında azınlık gruplarının oynadığı rol ile Dini grupların politika ile olan ilgileri arasında sıkı bir bağ mevcuttur.

Göçmenlerin ikinci nesilleri için politika, toplumda kendi sosyal statülerini kuvvetlendirerek muhafaza edebilmek gayesiyle temel meşgalelerin merkezi haline gelmiştir. Her etnik grup kendilerine ait olan din ile bütünleşmektedirler. Bunlar da özellikle Katolikler ve Yahudilerdir. Ayrıca bunlara Lütherien Almanlarla İskandinavları da ilave etmek gerekir. Bu hususta din, etnik grupların birleşmelerini, bütünleşmelerini temin eden önemli bir faktördür ve politikada bir blok teşkil etmektedir.

İrlandalı'lar önemli bir grubu oluşturuyorlardı, ihtilalde New York'ta büyük bir rol oynadılar. Bundan sonra Yahudiler, Polonyalı grup-

lar, Fransız ve Kanadalılar, Porto-Rikolular gelmektedir. Bu grupların mevcudiyetleri ve seçimlerde oynadıkları önemli roller Amerika'nın iki siyasi partisinin dış politika meseleleri üzerindeki etkilerini bir dereceye kadar açıklamaktadır; aynı şekilde onları memnun etmek için iki siyasi partinin, İsrail ile dostluk politikası güttükleri, İrlandanın birleşmesi, Kıbrıs'ta Yunan hakimiyetinin tesisi, Doğu Avrupa Ülkelerinin hürriyetlerini elde etmeleri için gayret gösterdikleri bilinmektedir. Bununla beraber dış politikada sorumluluk alanlar için bütün bu özel durumları ciddi bir şekilde nazar-ı dikkate almalarını beklemek son derecede güçtür.

Fiiliyatta, bu etnik baskı gruplarına karşı bir Başkan'ın karşı çıkması mümkündür, çünkü politik yönden bir denge tesis edebilmek ve Milli menfaatler için diğer gruplardan da faydalanmak gerekir, nitekim Marshall yardımı konusunda ve 1956 daki Mısır ile İngiltere arasındaki Suveyş krizindeki Amerika'nın kararı ve Polohya'ya borç verme işinde Amerikan Politikasının durumu bize bunu göstermektedir.

Tarihi sebeplere istinaden, Atlantik kıyısındaki şehirlerde kalan göçmenler Demokrat Partinin saflarında yer aldılar veya onu desteklediler: bu parti yeni gelen göçmenleri karşılayıp onlara iş bulmada yardımcı oldu, onların menfaatlerini ve ihtiyaçlarını belediyelerde ve devlet nezdinde korumaya çalıştılar.

2. Dini Gruplar ve Sosyo - Ekonomik Gruplar

Bu göçmenlerin büyük çoğunluğu Katolik ve Yahudiydiler. Genel olarak, ülkenin tamamı dikkate alınırca, Cumhuriyetçiler arasında Protestanların küçük bir üstünlüğü görülür. Halbuki Katolik ve Yahudilerin büyük bir çoğunluğu (% 60-70) "Demokratların" safında yer aldıkları bilinmektedir. Bu ayırım sosyal ve ekonomik faktörlere göre son derece komplike bir durum arz etmektedir. Charle Beard'ın (1917) dediği gibi, (bana göre de bu müşahede bugün için de geçerlidir) zenginlerin ağırlık merkezi Cumhuriyetçi Partide, fakirlerin ağırlık merkezi Demokrat Partide bulunmaktadır. Çok sayıdaki kalabalık göçmenler ve onların soyundan gelenler ekonomik ve sosyal durumlarını geliştirmektedirler: banliyölerde ikamet edenler cumhuriyetçi olarak yaşamağa başladılar ve bunların büyük çoğunluğunun Cumhuriyetçilerin lehinde oy kullandıkları görüldü. Pekçok Katolığın de (1952 ve 1956) Demokrat Partiyi terkettikleri görüldü, çünkü demokratların komünizm üzerinde adeta yosun olduğu kanaati yaygındı. Bununla beraber, geleneksel olarak Cumhuriyetçilerin hakim oldukları Eyaletlerde

(Nouvelle Angleterre) –Maine– Demokratların zafer elde ettikleri görüldü, bu da Franco–Kanadienlerin oyları ile oldu.

Doğu Bölgesinin bazı sanayii eyaletlerinde (Massachussetts) gibi, siyasi yönden bölünme Katolik ve Protestan ayırımına uygun gelmektedir. Bu durum 1928 de Al Smith'in aday olduğu dönemde ortaya çıktı. Smith Demokratlar için Katoliklerin oylarını kronikleştirdi, ve Katolikler New Deal zamanında Demokrat olarak kaldılar. Roosevelt şüphesiz, şehirli Protestanların oylarını aldı. Yahudiler büyük kitle halinde Franklin Roosevelt için oy kullandılar ve çoğunluk olarak Roosevelt'in ölümünden sonra da Demokratları desteklemeğe devam ettiler; bazıları ise, 1948 den beri Cumhuriyetçiler lehinde oy kullandılar – Özellikle ekonomik yönden muvaffak olmuş olanlar–.

An'anevi olarak, şehirlerdeki büyük işletmelerin kontrolü Katolik İrlandalıların elindeydi, fakat işletmeler ve İrlandalı seçimler üzerindeki nüfuzlarını büyük ölçüde kaybettiler. 1947 de büyük bir sanayi işletmesi olan meşhur Hall, İtalyanlar tarafından ele geçirildi; Chicago'daki Kelly Nash firması, Yahudi Jake Arvey'in eline geçti, Jersey City'deki Frank Hague firması İrlandalı, İtalyan ve Polonyalılardan meydana gelen bir konsorsiyumun elinde bulunmaktadır.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, avantaj elde etmek için bütün dini gruplar politik sistemde kendilerinin yeterli derecede temsil edilebilmeleri için her imkânı aramaktadırlar. Çeşitli dini ve etnik grupların hakim olduğu yerlerde her siyasi parti dengeyi temin edecek olan bir liste hazırlamak mecburiyetini hissetmektedir.

Meselâ, New York şehrinde dengeli bir seçim listesinde bir Yahudi, bir İtalyan katoliği, bir zenci, bir İrlandalı katolik adayın bulunması kaçınılmazdır. Şayet Belediye seçimlerindeki bir yer için bir Yahudi Cumhuriyetçilerden aday olarak gösterilirse, aynı seçimde senatör veya vali olarak Demokratların bir Yahudi adayının kazanma şansı kuvvetlidir. Bununla beraber altını çizerek belirtmek lâzım gelirse, kemikleşmiş dini veya etnik gruplar mevcut değildir. Meselâ, birçok seçimde Cumhuriyetçiler New York şehrinin belediye başkanlığı için bir yahudiyi aday göstermiş olmalarına rağmen, seçimi kazanamadılar, çünkü aday Cumhuriyetçilerdendi.

Dengeli bir seçim listesi tanzim etmek kendi başına kınanacak birşey değildir; bu bütün siyasi parti sistemlerinin normal bir fonksiyonudur, şüphesiz toplumun bütün elemanlarının desteğini elde etmek ve onlarla anlaşma temin edebilmek için bu yola başvurmak gayet

normaldir. Aynı fenomeni Kanada'da görmek mümkündür, (Katolik Fransızlar ile Anglikan İngilizler arasındaki denge arayışı). Almanya'da da Protestanlar ve Katoliklerin önemli mevkilerde dengeli bir şekilde yer aldıkları görülmektedir. (Hristiyan Demokratların durumu).

3- A.B.D.'de ve Fransa'da Dini Faktörün Özel Durumu

Dini grupların özelliklerini anlayabilmek için onların A.B.D.deki durumları ile Fransa'daki vaziyetin birbirinden farklı olduğunu hesaba katmak gerekir.

1- Katolikler A.B.D.'de kendilerine aid siyasi bir partiye sahip değillerdir. Böyle bir siyasi parti yoktur. Almanya'da olduğu gibi Hristiyan bir siyasi parti mevcut değildir, çünkü A.B.D.'de ikili bir siyasi parti sistemi iyice yerleşmiş vaziyettedir: politika ile meşgul oldukları sürece dini gruplar bu duruma intibak etmek mecburiyetindedirler.

2- Fransa'da en önemli mesele özel okullara verilen yardım (subvention) dır: bu mesele şimdiye kadar A.B.D.'de doğrudan doğruya ortaya çıkmadı ve önemli bir mesele olarak ta görülmedi.

3- Fransa'da laiklik meselesi sağ ve sol gruplar arasındaki ayrılığın karmaşık bir görünüşünü aksettirmektedir: Sosyalistler, Komünistler ve radikaller laik kamp içinde yer almış görünmektedirler, sağ kanat ise, özel okullar için söz konusu olan yardıma taraftar görünmektedirler. (Bununla beraber radikaller ile muhafazakarlar arasında da istisnalar mevcuttur).

A.B.D.'de laiklik konusunda sağ ve sol ayrımı yoktur. Aktüel olarak -mevcut duruma göre- geleneksel sağ (Cumhuriyetçi Partide teksifi olarak toplanmıştır) Protestan tandanslıdır ve kuvvetli bir şekilde laiklik taraftarındırlar, halbuki Katolikler daha ziyade Demokrat Partiyi -ki geleneksel olarak sol tendans hakimdir- desteklemektedirler. Şayet birgün yardım meselesi ortaya çıkacak olursa, sol şüphesiz sağ kanatta yer almak için daha müsaide olacak ve Katolikler sağ tarafta yer alacaklardır. Hali hazırda iki siyasi parti aynı vaziyettedir: her ikisi de Kilise ve Devlet ayrımının muhafazasında mutabıktırlar. Katoliklerin ideolojisi -kitaplarında yer almaktadır- gerçek olan tek Kilise ve onlar için en yüksek hedef Kilise ile Devletin birliğidir. Bununla beraber, politik olarak, entellektüellerin ve Katoliklerin sözcüleri (Billhassa Boston şehrinin dışında) plüralizmi kabul etmektedirler. Din bakımından plüralist olan bir toplumda Kilise ve Devlet ayrımının tabii

bir çözüm yolu olduğunu kabuletmektedirler. "Ayrılma" kelimesinin esas mânâsı üzerindeki münakaşaya rağmen, Katolikler ile Katolik olmayanlar Anayasadaki birinci değişikliğin temeli üzerinde bağımsızlıklarının garantisi için karşılıklı yardımlaşmayı kabul etmiş bulunmaktadırlar. Dini liderler dünyevi hedeflere ulaşabilmek için karşılıklı yardımlaşmanın lüzumuna inanmış bulunmaktadırlar.

Üç din -Katolik, Protestan ve Yahudiler- arasındaki mevcut durum bu vakıanın güzel bir göstergesidir. Amerikan politikasında yazılı olmayan bir kaideye göre, bütün dinlerin karışımı üç grup halinde olmak mecburiyetindedir. Meselâ, askeri üniteye yer alan din adamları (aumoniers) -papazlar, -üç dinden olmak zorundadır. (Katolik, Protestan ve Yahudi). Amerikan Kongresinin açılışında yapılan dini ayinde üç dinin temsilcisi tarafından -sra ile- dua edilir.

A.B.D.'ki laisizmi hülâsa olarak iki şekilde vasıflanabilir: dini tamamen politikanın dışında kabuletmek; veya, şayet bu imkânsız ise, onu üç parti-grup- halinde kabuletmek gerekir. (Katolik, Protestan ve Yahudi.)

A.B.D.'nde dini faktörlerin politikaya hakim olduğu intibamı vermiş olmaktan korkuyorum. Mesele bu şekilde değildir. Hiçbir Amerikan siyasi partisinin dini grupların temsilcisi olmak gibi bir gayesi ve iddiası, yoktur.

III. KISIM:

A.B.D.'DE DİN VE POLİTİKA

J.P. ROCHE

Brandeis Ün. Siyasi İlimler Profesörü

Professör Macridis daha önce A.B.D.'deki Kilise ile Devlet arasındaki münasebetlerin hukuki yönlerini inceledi, ben işin detayına inmeden sadece bu münasebetlerin temellerini harırlatacağım.

Birinci Anayasa tadilatı-aşağı yukarı 1791 Anayasası ile aynı zamanda kabuledilmiştir- Kongrede resmen bir dinin kabul edilmesine dair olan kanunu müdafaa ediyordu. Bu Anayasa tadilatının ortaya çıkmasına sebep olan motifler açık ve seçik değildir; bu tadilat üzerindeki görüşmelere aid detaylı hiçbir rapor mevcut değildir. Kongreye böyle bir sınırlama yapma fikrini empoze eden sebeplerin neler olduğunu bilmeye imkan yoktur. Söz konusu olan Merkezi Hükümete karşı

değişik üye devletlerin hukukunu muhafaza etmek midir? Söz konusu olan sadece üye olan diğer devletlere bir dini tesis etmelerine müsaade etmek midir?

Bu soru hakkında tam olarak tarihi bir analizi meslekdaşım Brandis Üniversitesi Kamu Hukuku Profesörü Mr. Leonard W. Levy yapmıştı ve şöyle bir hükme varmıştı: bu meseleyi tamamen genelleştirmek faraziyeden öteye geçemeyecektir. Anayasa birinci tadilatının meydana gelmesine sebep olanların neyi yerleştirmek istediklerini hiçbir şekilde öğrenemeyeceğiz.

Bu birinci tadilatın kabulü sırasında üç Eyalet resmen yerleşmiş Kiliseye sahip bulunuyordu, bunlar da Massachusetts, Connecticut, New Hampshie, fakat bu eyaletlerden hiçbirisi sadece tek bir Kilise tesis etmemişlerdi: çok sayıda Kilise vardı, yani vatandaş vergileri ile desteklediği Protestan Kilisesini seçebiliyordu. Bundan sonra, Devletler ile Kiliseler arasındaki münasebetler beklenmedik bir şekilde gelişme kaydetti. 14. tadilatın kabulünden beri (1866) üye olan devletlerin herhangi bir Kilise tesisine -yerleştirmeye- veya birçok Kiliseyi desteklemesine aid olan güçlerini sınırlandırmıştır. Fakat Devletle Kilise arasına aşılmaz bir duvar örülmüş olduğu söylenemez, zira Yüksek Mahkeme ve diğer Mahkemeler Devlet ile Kilise veya Kiliseler arasındaki münasebetlerin varlığını kabul etmiştir.

Meselâ, Resmen tanınmış olan bütün Kiliseler (Bunların birçoklarının durumu meşhuk) gayri menkul vergisinden muaftır: bu şekilde Devletler bütün dini kuruluşlara yardım etmektedirler. Şayet Devlet sadece bir tek Kiliseye veya dini kuruluşa ayrıcalık tanıyorsa, şüphesiz, kanuna muhalefet edilmiş olur, zira 14. tadilat bütün dinleri eşit bir şekilde himaye etmeğe matuftu. Şu halde, dini ayrıcalık gütmeyen bir yardım Anayasaya mugayir değildir. Yakın bir zamanda Hukuk Mahkemeleri, bazı eyaletlerin yapmış oldukları yardımları sadece dini bir gayeye matuf olduğunu görerek bunların Anayasaya aykırı bir durum arzettiğini müşahade etmişti. Aktüel olarak durum hakkında söz söylemek lâzım gelirse, Devlet tarafından dini okullara yapılmakta olan sübvansiyonların -ki bunlar da dini okullara devam eden çocukların otobüsle taşınmaları, bedava yemek, ilaç ve bedava kitap dağıtma v.s. gibi- gayesinin çocukların iyiliğini ve sıhhatini düşünmekten ibaret olduğu, yoksa, dini bir gaye gütmeyeceği sürece Anayasaya aykırı telakki edilmelerine imkan yoktur ve sübvansiyonlar anayasaya uygundur.

Görüldüğü gibi A.B.D.'de Kilise ile Devlet arasındaki münasebetler son derecede karmaşıktır.

1- Dinin Faydalılığı Üzerine

Bütün hukuki ve kanuni kararlar sosyal normlarla mutabakat etmek zorundadır. Gerçekte, kanunlar ekseriya son derecede muhtariyete sahiptir. Özellikle teknik sahalarda. Engels'in bizzat kendisi de kanuni üst-yapıların bazen temel ekonomik alt-yapılardan ayrıldığını kabul ediyordu. Ve biz bütün bu durumları biliyoruz, bu vaziyette 18. asrın kanunlarının 20. asrın hareketlerini tayin ettiğini biliyoruz. Fakat gayet hassas olan bir sahada özellikle Kamu Hukukunda biliyoruz ki, demokratik kamu oyu ile kanuni normlar arasında bir sapma söz konusu olamaz.

Amerika Birleşik Devletlerindeki Kiliseler ile Devletler arasındaki münasebetleri tanzim eden kanuni uyarlamaları anhyabilmek için, önce Amerika'da dini yönden bir plüralizmin mevcut olduğunu unutmamak gerekir. Yine aynı şekilde bu meseleler ile ilgili olan sosyal davranışları ve kamu oyunun içinde bulunduğu atmosferi incelemek gerekecektir.

Çok uzağa gitmeden önce bu alandaki benim şahsi duygularımın bilinmesi gereğine inanıyorum. Önce şunu belirteyim ki, gösteriş ve alayış peşinde olan bir dini görüşün tamamen karşısındayım. Burada münakaşa edeceğim husus A.B.D.'deki dini inançların içten olup olmadıkları da değildir: ele almak istediğim nokta, dinin doğrudan doğruya politik alana yapmış olduğu etkilerdir.

Şüphesiz diğer ülkelerde olduğu kadar Amerika Birleşik Devletlerinde de gayet samimi ve içten gelen duygu ile dine bağlı bulunan kimseler vardır. İleri süreceğim husus A.B.D.'de dinin kamu hayatında oynadığı roldür ve bu da muhtemelen diğer Avrupa toplumlarında olduğu kadar gerçektir.

Dini alanda politik olarak meselenin Amerika açısından önemli olan yönü şudur: Dinin efkar-ı umumiye için faydalılığının söz götürür oluşudur. Bu, ideolojik ve psikolojik olarak iki şekilde ortaya çıkmaktadır.

a) Eskilerin ideolojisi: Edmund Burke ile Joseph de Maistre'in fikirlerinden başka bir şey olmayan görüş. Buna göre din, cemiyetteki bütün sosyal iştiraklerin temelidir. Bununla beraber bu teori, nadir olarak gelişmiş ve özellikle şu görüş üzerinde durmaktadır: özellikle halkın kanaatine göre, "Allah'a inanan bir kimse en iyi vatandaştır.". Özellikle Komünizmin tahripkârlığına karşı en iyi müdafaa tarzının dini pratikler (ibadetler) olduğu ileri sürülmektedir. Bazen

Amerika'da acaip bir şekilde komünizm ile ateizm'in aynileştirilme kanaatinin hakim olduğu görülmektedir.

Bir tarz olarak ateizmin kaybolmakta olduğunu sanmak yanlıştır. A.B.D.'de 19 yy. boyunca bir tek atenin dahi bulunabileceği ve dini fikirlere karşı gelinebilen köy yoktu. Bu şimdi de değişmiş değildir. İyi bir vatandaş olmanın temel özelliği iyi bir dindar olmak görüşü hakimiyetini yine de korumaktadır.

Dini pratiklerle -ibadetlerle- inancın takviye edilmesini isteme ve genelleştirme bütün siyaset adamları için bir özellik haline gelmiştir. Biraz ileride göreceğimiz gibi, bu konformizm dini bir rit şeklini aldı. Allah'a olan inanç ve herhangi bir dinin ibadetlerini yerine getirme düşüncesi siyasilerin politik ufuklarının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Başkan Eisenhower, kırk yıl boyunca dini politikaya karıştırmadan yaşadı, millî seviyede en önemli bir makam olan Başkanlığa seçildikten sonra devamlı bir şekilde Presbiterien kilisesine gitmeğe başladı. Ben de dahil pekçok kişi kendisini tenkit etti, fakat halkın reaksiyonu Başkanın hareketinin lehinde idi. "Tabii olarak deniyordu ki, şimdi Başkandır ve Kiliseye gitmesi de normaldir ve gereklidir". Bu durumda "Kilise" sosyal bir kuruluş olarak mütalaa ediliyordu. A.B.D. Başkanı, nasıl meçhul asker abidesine giderek saygı duruşunda bulunuyor ve her sene Deniz Harp Okulu ile Hava Harp Okulu öğrencilerinin maçlarını seyretmeğe gidiyorsa, aynı şekilde Kiliseye de gider.

Geçen senelerde, Amerika Birleşik Devletlerinin Hristiyan bir devlet olduğunun belirtilmesi için Anayasada değişiklik yapılmasına dair devamlı bir gayretin gösterilmiş olduğuna şahit olduk. Böylece iki-üç yıl önce (1957 veya 1958 de) Bayrağa sadakat yemini değiştirildi. (Dini bir hüviyete büründü.) Yeminin eski metni daha önce şöyleydi: "Cumhuriyeti temsil eden renklere -Bayrağa- milletin bölünmezliğine, adalet ve hürriyetin herkese eşit olduğunu kabul eder ve buna sadık kalacağıma yemin ederim". Yeni metin ise şöyledir: "Cumhuriyeti temsil eden renklere -yani bayrağa-, milletin bölünmezliğine, adalet ve hürriyetin herkese eşit olduğunu kabul eder ve buna sadık kalacağıma Allah'ın huzurunda yemin ederim".

Bununla beraber derinlemesine bir tahlilde görüleceği üzere, Amerikan toplumunda secularizasyonun gelişmekte olduğu müşahede edilir. Sanayileşme ilerledikçe ve şehirlerde oturanların miktarı arttıkça, kırsal alanlardaki geleneksel dini öğretimin etkisinin azaldığı ve kırsal alanlardaki kiliselerin de cemaatlerinin azaldığı görülmektedir. Şüphesiz bu nokta, sosyal hareketlilik ile paralel bir durumdur. Şehrin ve büyük

şehir hayatının anonimliği geleneksel olarak zirai ve köylü olan topluluğun da hayatını sosyal yönden değiştirdi. Denilebilir ki, Din sosyal hayatı inşa edenlerin elinde bir alet haline geldi, fakat bu nokta nadiren entellektüalize edildi.

b) İdeolojiden psikolojiye geçerken yine aynı şekilde dini inançların rolü -faydalılığı- üzerinde durulduğunu görüyoruz.

"Hayata intibak mı edemiyorsunuz? Kötü mü adapte oldunuz? İşsiz misiniz? Ohalde dini dencyiniz." New York metrosunun bütün tren vagonlarında bulunan bir afiş bunu ilân ediyordu. "Birlikte ibadet eden aile birlik olarak kalır". Alkoliklere verilen nasihatta ise; "Şişeyi İncil ile yeniniz". denmektedir.

İşte görüldüğü gibi din, hayata intibak etmede bir vasıta, bir alet gibi ele alınmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ruh sağlığına büyük önem vermekte ve tabii olarak psikolojik rahatsızlıkların giderilmesinde ve iyileştirilmesinde önemli bir mesafe katetmiş bulunmaktadır. Hayata intibakta psikiatri, inanılmıyacak derecede bir realite olarak görülmektedir, eğer intibaksızlıklar önlenemiyorsa, bu bir sosyal günahır ve ancak "din bombası" ile düzeltilebilir. Yüksek seviyedeki entellektüellere bu şekildeki bir dini görüş oldukça çok sayıdaki akademik personel tarafından kabul ettirilmiştir.

2- A.B.D.'deki Resmi Kilise Rejimi

Anayasal olarak A.B.D.'de hiçbir üye devlette resmi hüviyeti olan Kilise yoktur. Bununla beraber, son çeyrek asırdır gayrı resmi olarak Kiliselerin geliştiği görülmektedir. Bu kuruluşlar yani Kiliseler, J.J, Rousseau'nun medeni din olarak bahsettiği ve Vill Herberg'in de kitabında işaret ettiği gibi, bu üç din yani Yahudiler, Protestanlar ve Katolikler Amerikanizmin temelidir. Katolik, Protestan ve Yahudi olmak mümkündür.

A.B.D.'de Pretr'ler (Katolik Papazları), Rabbin'ler (Yahudi din adamları), ve Pastörler (Protestan din adamları) cemaat içinde tam bir modeldirler: onlar hiçbir şekilde herhangi bir yayın organında -gazete, mecmua v.s. gibi- küçük düşürücü ve alay edici bir tarzda tenkid konusu edilemez ve suçlanamazlar. Eğer böyle bir şey vaki olursa, bu Amerikanizme karşı bir faaliyet olarak değerlendirilir.

Şehirlerin politik hayatında veya milli politikada dini cematların temsilcileri olan papazlar, pastörler ve rabbimler daima üçü birlikte seyahat ederler. Herhangibir siyasi toplantıda bunlardan hangisi uygun

gelirse içlerinden birisi Allah'ın yardımını talebederek dua edebilir. Hiçbir siyasi organizasyon bu üç dinin temsilcisine eşit bir şekilde yer vermeden tamamlanmış sayılmaz. Meselâ, New York gibi bir Eyalette, üç dinin doğru bir şekilde oranlı olarak yer almadığı bir seçim listesinin takdim edilmesi düşünülemez bile.

Unutmamak gerekir ki Amerikan toplumu, sadece hristiyan değil, -bir yahudi- hristiyan- toplumdur.

Sonuç olarak, şüphesiz bugün Amerika Birleşik Devletlerinde dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi içten ve samimi olarak dindar olan kişiler vardır. Hiç bir şekilde sahte sofu bir millet değiliz. Fakat devletin varlık sebebi olarak en üst seviyede bir amerikan mytosu yaratabilmek için din, önemli bir fonksiyona sahip bulunmaktadır. Dini bir aktiviteye iştirak etmek, -ister yahudi olsun, ister hristiyan olsun- ister içten ister se sadece ritüel bir şekilde olsun, bu iyi bir vatandaşlık göstergesi, politik ve sosyal yönden ispat vasıtasıdır.

Burke teorisinin gerçek anlamında din, Amerika'da bir sosyal terapitik vasıta olarak görülmektedir; aynı zamanda politik alanda bir uzlaştırma vasıtası ve kaynağıdır. Bu anlamda politika ile dini birbirine karıştırmak yasaktır. Böylece toplumda anlaşmazlığın kaynağı olmaktan kurtulmuştur. Klinik açıdan mütalaa edilince şayan-ı dikkat bir karışım -amalgam-, meydana getirmiş ve yapıcı bir rol oynayarak gayet manidar medeni bir Amerikan politikasının meydana gelmesine sebep olmuştur.

Gayet açık olarak konuştum, çünkü ben bir tarihçiyim. Belki değerlendirmelerimin bazılarında sert olmuş olabilirim, fakat tarihinin realiteyi olduğu gibi aksettirmesi lâzım geldiğini idrak edenlerdenim.